

Saxtorph, Holmer og Listers antiseptik

Overlæge Ole Hart Hansen

Efter grundige undersøgelser af sårinfektion og dens årsager og stærkt inspireret af *Louis Pasteurs* arbejde, begyndte *Joseph Lister* (1827-1912) i Glasgow at anvende fortyndet karbolsyre til sårbehandling i 1865 [1]. Herved blev de smitsomme og ofte dødelige hospitalssygdomme som pyæmi og hospitalsgangræn stort set udryddet. Han beskrev sin metode og de første resultater i *Lancet* den 16. marts 1867 i artiklen: »On a new method of treating compound fracture, abscess, etc. with observations on the condition of suppuration«. Resultaterne var fremragende, og metoden fik enorm betydning for udviklingen af kirurgien.

På Frederiks Hospital (FH) i København var *M.H. Saxtorph* (1822-1900) blevet overkirurg i 1866. Han fulgte fremskridtene i kirurgien med stor opmærksomhed, og ifølge *Dahl-Iversen* [2] anvendte han i juni 1867, som den første i Danmark, Listers antiseptiske metode hos en patient med kompliceret brud. »Resultatet var godt, men han behandlede kun dette ene tilfælde«. Få måneder senere indførte *Valdemar Holmer* (1833-1884) metoden på det nye Kommunehospital (KH), hvor den blev systematiseret og gradvist udviklet. I hospitalets årsberetning for 1868 kunne *Holmer* beskrive den gunstige effekt af behandlingen med karbolsyre.

Efter at have været kandidat på KH, var *Harald Philipsen* (1839-1892) i efteråret 1867 på studieophold hos *Listers* svigerfar *James Syme* på Edinburgh Royal Infirmary. Her så han anvendelsen af *Listers* karbolantiseptik, og efter hjemkomsten oversatte han dennes artikel fra *Lancet* til *Ugeskrift for Læger*, hvor den blev publiceret den 23. november 1867. *Philipsen* blev i 1869 reservekirurg på KH, og i oktober samme år beskrev han i *Bibliotek for Læger* de kliniske erfaringer fra hospitalet med karbolsyre som forbindingsmateriale.

Figur 1. *Ton nez s'allonge* (P. Alechinsky/billedkunst.dk).

To år efter indførelsen af antiseptikken på KH besøgte *Saxtorph* *Listers* afdeling i Glasgow. I FH's årsberetning 1869-1870 skrev han: »Da jeg i fjor ved et ophold hos professor *Lister* havde haft lejlighed til at blive kendt med de forbavsende resultater, han havde på sin hospitalsafdeling, hvor den purulente infektion i de sidste to år var fuldstændig ophørt, indførte jeg hans metode straks her på hospitalet« [1]. I juli 1870 skrev han til *Lister* og berettede om sine erfaringer: »It is now nearly a year since I left Glasgow, where I had the opportunity of seeing how the antiseptic treatment of wounds is to be carried out. Every surgeon who has seen the remarkable results of this treatment must feel it is his duty to imitate you, and dress the wounds after your principles«. Brevet var en stor støtte for *Lister*, som lod det offentliggøre i *Lancet* i august 1870, og som siden ofte omtalte *Saxtorph* som den, der indførte antiseptikken på kontinentet. Han var tilsyneladende ikke blevet orienteret om *Holmers* og *Philipsens* indsats på området. De fik en lidt lang næse (Figur 1).

Med antiseptikken blev de kirurgiske patienters mulighed for overlevelse og helbredelse forbedret væsentligt. Endnu bedre blev det, da aseptikken med de sterile operationer tog over i midten af 1880'erne. I denne videre udvikling deltog hverken *Saxtorph* eller *Holmer*. Kun 51 år gammel var *Holmer* død af tuberkulose, og i protest mod uddannelsen af kvindelige læger var *Saxtorph* fratrådt som overkirurg i 1886.

Da *Mogens Andreassen* beskrev kirurgien på KH [3], afsluttede han med nogle overvejelser om, hvad busterne af de henfarnede overlæger kunne tale med hinanden om. Han forestillede sig, at der til *Holmer* blev sagt: »Det var da godt du havde *Philipsen* til at oversætte *Listers* antiseptik til dansk. Havde du bare publiceret dine antiseptiske behandlinger et andet sted end i KH's årsberetning, så ville antiseptikprioriteten have været lettere at fastslå – også for *Matthias Hieronymus Saxtorph*«.

Korrespondance: *Ole Hart Hansen*, Stockholmsgade 25, 1., DK-2100 København Ø. E-mail: harthansen@dadlnet.dk

Litteratur

1. Meisen V. Medicinsk historiske afhandlinger og portrætter. København: Levin og Munksgaard, 1933.
2. Dahl-Iversen E. Vor kirurgiske arv. København: Københavns Universitets festskrift, 1960.
3. Andreassen M. Kirurgien og kirurgerne på Københavns Kommunehospital – en historisk vignet. *Bibl Læger* 1995;187:273-365.